

Damir Demonja, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća / The Architecture of Franciscan Churches in Istria (Pula, Poreč and Pazin) and the Kvarner Bay Islands (Krk, Cres, Rab and Pag) up to the End of the Sixteenth Century*, Monografije i katalozi 32, Pula: Arheološki muzej Istre, Pula / Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 2019., 187 str.

U seriji Monografije i katalozi Arheološkoga muzeja Istre kao 32. je svezak objavljeno u srpnju 2019. djelo Damira Demonje *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, značajan prinos cjelovitom sagledavanju dugoga trajanja programski stvarane arhitekture sakralnih zdanja na tom području i u tom razdoblju. Nastalo je slijedeći tradiciju i najbolje strane onoga tijeka zapadnoeuropske historiografije o srednjovjekovnoj arhitekturi općenito, kao i o arhitekturi pojedinih samostanskih redova, predstavljenoga u danas već klasičnim djelima Edsona Armija, Roberta Wilsona ili grupe autora pod uredništvom Rolfa Tomana, u čijem se središtu pozornosti nalaze prostor, dizajn i konstrukcija sakralnih zdanja. Osnovni je cilj autora bio izložiti pregled analiziranih crkava koji ispunjava kriterije poticanja na nova i podrobnija proučavanja svakoga od tih sakralnih zdanja ne samo u koordinatama tipološke klasifikacije, stoga je jasno iskazao namjeru da istraživanje provede do određene i često – pri sadašnjem stupnju proučenosti tih sakralnih zdanja – metodološki jedino dopustive mjere. Damir Demonja svjestan je, i to ističe, da je tipološka klasifikacija potreban, ali ne i dovoljan znanstveni instrument u nastojanju otkrivanja bližih ili preciznije, autentičnih povijesnih i povijesnoumjetničkih okolnosti koje su na svim razinama odredile posebne uvjete izgradnje proučavanih franjevačkih crkava. Predmetnom knjigom, kao zaokruženom tematskom cjelinom čijom se analizom otvara prostor budućem proširenju sveukupnoga interpretativnog horizonta obrađene tematike, oslikavaju se njezine osnovne premise kvalitete. Riječ je o vrijednom i nadasve potrebnom radu, koji opširno i nesumnjivo korisno prikazuje segment franjevačke arhitekture na obalno-otočnom arealu sjevernoga Jadrana s karakterističnim, odgovarajućim primjerima koji ilustriraju autorov metodološki sveobuhvatan postupak i narativ.

U kompozicijskom smislu monografija je podijeljena na deset poglavlja, s time da pojedina poglavlja imaju potpoglavlja: „Predgovor“, „Uvod“, „Franjevačke crkve u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) kao odraz osebujne povijesti franjevačkog reda“ (s dva potpoglavlja: „Povijesno-prostorni okvir“ i „Oblikovanje franjevačke arhitekture u svjetlu razvoja franjevačkog reda“), „Osvrt na literaturu o istraživanjima arhitekture franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu)“, „Franjevačke crkve u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) građene do kraja 16. stoljeća“ (podijeljeno na tri potpoglavlja: „Smještaj franjevačkih crkava [i njihovih samostana] u prostoru“, „Oblikovanje masa, konstrukcija“ i „Graditelji-majstori“), „Arhitektonska i tipološka interpretacija franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) građenih do kraja 16. stoljeća“, „Elementi arhitekture franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) građenih do kraja 16. stoljeća“ (podijeljeno na deset potpoglavlja, od kojih svako obrađuje pojedini arhitektonski element), „Tlocrtni tipovi arhitekture franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) građenih do kraja 16. stoljeća“ (s dva potpoglavlja u kojima se raspravlja o talijanskim [Umbrija i Toskana] ishodištima franjevačkih crkava te o razvoju i kontinuitetu tlocrtnih tipova franjevačkih crkava u Istri i na kvarnerskim otocima) i konačno „Zaključna razmatranja“, nakon kojih slijedi „Literatura“. Na kraju je „Prilog“ koji čine „Katalog tipološki klasificiranih franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) građenih do kraja 16. stoljeća“ te dio u kojemu je predstavljen kratak životopis autora. Na kraju monografije popis je svih priloga.

Objavom ove monografije značajno su olakšana daljnja istraživanja te je pružen širi uvid u temu, kako domaćim tako i inozemnim istraživačima franjevačke arhitektonske baštine do konca 16. stoljeća. Nema sumnje da je ovakva obrada jednoga dijela korpusa franjevačkoga graditeljstva dosad nedostajala struci i da će buduća proučavanja toga segmenta naše baštine biti uvelike olakšana.

Riječ je o znanstvenom djelu koje predstavlja važan prinos razvoju znanosti, zasad prvom koje temu sintetski obrađuje sa stajališta povijesti

umjetnosti i u širem zemljopisnom kontekstu hrvatskoga dijela istočne obale Jadrana. Ovako publicirana građa ima značajan odjek u znanstvenim i stručnim krugovima, kako Hrvatske, tako i šire jadranske regije u čijim su okvirima nastajala sakralna zdanja jednoga od najvažnijih i najutjecajnijih samostanskih redova u kasnom srednjem vijeku i ranom modernom dobu.

Knjiga je rezultat autorovih istraživanja temeljenih na cjelovitom uvidu u prethodne spoznaje i vlastitom izučavanju samih spomenika. Tema je vezana za jedan od iznimno važnih segmenata hrvatske srednjovjekovne umjetničke baštine, koji se prvi put obrađuje na ovako cjelovit način. Ne samo da autor sustavno obrađuje i katalogizira sve spomenike srednjovjekovnoga franjevačkog graditeljstva u Istri i na kvarnerskim otocima nego ih smješta u sustav tipoloških obrazaca koji oslikavaju i pojedine modele, ali i uvjete koji su utjecali na prihvaćanje nekih postojećih predložaka, inovacije te ograničenja koja su proizlazila iz specifičnih situacija provincijskih sredina. U tom kontekstu knjiga predstavlja kvalitetan pregled toga segmenta graditeljske baštine, u kojem je svaka građevina kataloški obrađena, ali i valorizirana u svim bitnim elementima svoje pojavnosti. Takav koncept, popraćen kvalitetnim arhitektonskim snimkama i fotografijama, bez sumnje će poslužiti kao temelj za neka buduća šira promišljanja, ali i daljnje bavljenje tom problematikom. Usto, sustavnost i preglednost ove knjige olakšava snalaženje u kompleksu franjevačke graditeljske baštine na hrvatskoj obali Jadrana.

Način na koji je tema obrađena proizlazi iz modernoga pristupa građi i temeljite analize svakoga pojedinog spomenika i elemenata njegove arhitektonske artikulacije, pri čemu je upravo cjelovitost pristupa, popraćena brižljivim opisima, nacrtima i fotografijama, omogućila uporabu statističke metode i otvaranje pojedinih problema.

Djelo je namijenjeno znanstvenicima, povjesničarima umjetnosti i arhitekture, osobito sakralne arhitekture, te studentima tih struka, ali i javnosti, osobito u kontekstu širega kulturnog značaja valorizacije važnoga segmenta franjevačke baštine duž istočne obale Jadrana.

Monografija je objavljena u suradnji s Institutom za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu te uz financijsku potporu Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti i obrazovanja. Tiskana je u 700 primjeraka.

Adriana Gri Štorga